

Mokslinis gyvenimas

NAUJAS ETAPAS KALININGRADO SRITIES ARCHEOLOGIJOJE

(konferencija „Baltijos regiono archeologija: nauji atradimai ir tyrimai“, Kaliningrad, 2010 m. lapkričio 17–19 d.)

2010 m. lapkričio 17–19 dienomis Kaliningrade (Rusijos Federacija, Kaliningrado sritis), Pasaulinio vandenyno muziejuje vyko Baltijos regiono mastu neeilinis archeologų renginys – Rusijos mokslų akademijos Archeologijos instituto organizuota tarptautinė konferencija, kurioje 34 pranešimus perskaitė Rusijos, Danijos, Jungtinės Karalystės, Lenkijos, Lietuvos, Prancūzijos ir Vokietijos archeologai. Tokio archeologijai skirto renginio šiame krašte seniai nebuvo. Norint deramai įvertinti šios konferencijos svarbą, reikėtų trumpai priminti archeologinių tyrimų padėtį šiame regione po 1945 m.

Po Antrojo pasaulinio karo į šiaurinę Rytprūsių sritį archeologai sugrįžo 1947 m. Pirmuosius 10 metų čia dirbo Frydos Gurevič vadovaujama ekspedicija, vėliau Kaliningrado srityje dirbo Rusijos archeologai Nina Gurina, Valerijus Titovas, Vladimiras Timofejevas. Tačiau bene geriausiai iš pokario tyrinėjimų Kaliningrade žinomas Vladimiras Kulakovas – Baltijos (Балтийская) ekspedicijos, įkurtos 1974 m., vadovas. Be šios ekspedicijos, 1989–1992 m. Kaliningrado srityje dirbo Vakarų baltų (Западнобалтская) ekspedicija, kuriai vadovavo Genadijus Proninas, 1998–2004 m. – Desnos (Деснинская) ekspedicija, kuriai vadovavo Rašidas Niġmatullinas, ir nuo 2002 m. gyvuojanti Kaliningrado muziejaus suformuota Sembos-Notangos ekspedicija, kurios vadovas yra šio muziejaus darbuotojas Konstantinas Skvorcovas. Nors buvo kasinėta gana nemažai objektų, daugeliu atvejų medžiaga publikuota dažniausiai fragmentiškai. Išimtis – V. Kulakovo monografijos apie Klincovkos ir Dollkeim / Kovrovo kapinynų

medžiaga, G. Pronino ir kolegų monografija apie Povarovkos kapinyną ir išsamūs K. Skvorcovo straipsniai apie Lauth / Bolšoje Isakovo ir Gross Ottenhagen / Berezovka kapinynus.

2005 m. Kaliningrado srities archeologijoje įvyko kiekybinis ir kokybinis perversmas. Tais metais Rusijos mokslų akademijos Archeologijos institutas suformavo Sembos ekspediciją, kuriai iki šiol vadovauja Aleksandras Chochlovas. Per penkerius darbo metus Sembos ekspedicija ištyrė keliasdešimt archeologijos objektų, kuriems dėl įvairių statybos projektų grėsė sunaikinimas. Būtent šios ekspedicijos penkmečiui ir buvo skirtas aptariamas mokslo renginys, vykęs net dvi dienas. Nors konferencijoje pranešimai buvo surikiuoti nelabai aiškiu principu, pagal turinį juos galima suskirstyti į keturias temų grupes:

- Sembos ekspedicijos 2005–2010 m. darbų pristatymas;
- šiaurės Rytprūsių regiono senienų studijos, kuriose didžiąją dalį užėmė iki Antrojo pasaulinio karo vykdytų kasinėjimų medžiagos interpretacijos panaudojant archyvinius duomenis;
- rytinio Baltijos regiono ir gretimų kraštų proistorės problemų aptarimas;
- Baltijos regiono ir gretimų kraštų ankstyvųjų miestų tyrimų problematika.

Nors Sembos ekspedicijos darbams pristatyti buvo skirti tik aštuoni pranešimai, juose pateikta informacija susilaukė ypatingo dėmesio, nes informacija apie šios ekspedicijos darbus iki šiol buvo neišsamai. Sembos ekspedicijos dalyvių

skaitytuose pranešimuose (kuriuos rengė gero-
kai didesnis būrys mokslininkų) labai aiškiai
atsiskleidė ne tik milžiniškos darbų apimtys,
kurias Rusijos archeologams teko atlikti Sembos
pusiasalyje 2005–2010 m., prieš vykdant naujos
automagistralės, aplinkkelių, dujų saugyklos ir kitų
objektų statybas, bet ir visiškai kitoks nei anksčiau
požiūris į archeologinius tyrimus. Pirma – tai, kad
Kaliningrado srityje pagaliau prieita prie visame
pasaulyje pripažintų žvalgymo metodikų, kai,
norint surasti archeologinius objektus, žvalgomuo-
siuose tyrimuose kasti ne tik 1 x 1 m dydžio šurfai,
bet ir, naudojantis kitų šalių (ypač Prancūzijos)
patirtimi, ekskavatoriais buvo atidengiami dideli
plotai. Technika plačiai naudota ir archeologinių
tyrimų metu nuimant viršutinius sluoksnius. Tai
leido maksimaliai efektyviai išnaudoti tyrimams
skirtus finansinius, žmogiškuosius ir laiko išteklius.
Prie šios pranešimų grupės skirtini A. N. Choch-
lovo pranešimas apie Sembos ekspedicijos darbus
2005–2010 m. ir to paties pranešėjo kartu su
archeologe Ana Sivolapova parengtas pranešimas
apie Trijų karūnų (*Drei Kronen*) masonų ložės
pastato, kuriame XX a. ketvirtajame dešimtmetyje
buvo įkurta Proistorės valdyba, tyrimus ir aptiktų
liekanų sunaikinimą prieš kelerius metus. Prie šios
tematikos priskirtinas Edvino Zalcmanno parengtas
Pribrežnojės gyvenvietės tyrimų pristatymas, Olego
Radiošo pranešimas apie I–II tūkst. datuojamus
objektus, 2004–2007 m. ištirtus buv. Jaugenen
kaime, Nikolajaus Krenke's su kolegomis prūsų
gyvenviečių Pobeten apylinkėse tyrimų rezultatai,
Andrejaus Zinovjevo pranešimas apie archeozoo-
loginę medžiagą, rastą Sembos ir Notangos arche-
ologijos paminkluose, ir Michailo Žilino pateikta
išsami Vištyčio ežero regione rastų paleolito ir
mezolito objektų analizė. Klausiant profesiona-
liai parengtų pranešimų, nejučiomis vis tekdavo
prisiminti varganą archeologinių žvalgomųjų ty-
rimų padėtį Lietuvoje ir vis neapleido mintis, kad
daugeliui mūsų mokslininkų ir atestuotų paveldo-
saugos specialistų dar toli iki Kaliningrado srityje
dirbančių Rusijos kolegų. Visų pirma mūsų krašte
dar neatsisakyta visiškai nesuprantamų ir neefek-
tyvių žvalgomųjų tyrimų metodų, kai numatomose

dujotiekių ar naujų kelių trasose šurfai kasami kas
1 km, o neva gyvenvietėms perspektyviose vietose
iškasama vos 10 kv. m perkasa ir, joje nieko nera-
dus, nusprendžiama, kad šioje vietoje archeologijos
objektų nėra. Antras dalykas, aiškiai atskleistas
Sembos ekspedicijos dalyvių darbuose, – kad
atliekant archeologinius tyrimus uždirbti pinigai
šios ekspedicijos vadovų aktyviai investuojami į
archeologijos mokslą. Už archeologinius tyrimus
gaunamos lėšos yra ne tikslas, o priemonė. Tikslas
– visapusiški moksliniai tyrimai. Vykdydami
vadinamuosius tikskaitinius tyrimus Sembos eks-
pedicijos archeologai ne tik plačiai naudojami kitų
mokslų sričių specialistų pagalba, bet ir investuoja į
kitų regionų žvalgymus. Už ekspedicijos uždirbtas
lėšas leidžiamos netgi mokslinės monografijos. Tai
vienas iš didelių pranašumų, kai didelių investicijų
projektuose vadovaujantį vaidmenį vaidina ne
verslo, o mokslo struktūros.

Antroji sąlyginė konferencijos pranešimų gru-
pė – tai atskirų buv. Rytprūsų archeologijos objek-
tų juose aptiktų radinių studijos ir ikikarinių tyrimų
pristatymas bei revizija. Šios tematikos pranešimus
parengė prof. Matthias Wemhoffas (apie Prussia-
Museum kolekcijos dalies, saugomos Berlyno
muziejuje, vėlyvojo geležies amžiaus medžiagą),
prof. Wojciechas Nowakowskis (apie vidurinio
geležies amžiaus kapinynų grupę tarp Mozūrijos
ir Nadruvos), Timas Ibsenas (apie naujus Viskiautų
gyvenvietės tyrimų rezultatus), Jaroslavas Prasso-
lovas (apie Vidgirių tipo perpečių naudojimą pie-
trytiniame Baltijos regione), K. Skvorcovas (apie
naujus romėniškojo laikotarpio radinius Aismarių
pakrantėje), Izabela Sztzer (apie Jedrychowo ka-
pinyną), A. Chilinska-Drapella (apie Corjeiten /
Putilovo kapinyną), Kirilas Juganovas (apie ro-
mėniškojo laikotarpio ginkluotą Sembos-Notangos
kultūros kapuose) ir Olga Chomiakova (apie A158
tipo seges). Prie šios grupės galima priskirti ir dr.
V. Kulakovo pranešimą apie I tūkst. pirmos pusės
archeologinius tyrinėjimus Kaliningrado srityje
1946–2009 m., kuris dar kartą parodė, kiek mažai
informacijos mus pasiekė apie XX a. antrosios
pusės tyrimus šiame regione ir kokia pažanga šia
prasmė padaryta regione pradėjus dirbti Sembos
ekspedicijai.

Prie trečiosios pranešimų grupės būtų galima priskirti dr. Audronės Bliujienės pranešimą apie rytinį Baltijos regioną vėlyvajame tautų kraustimosi laikotarpyje, prof. Michaelio Kazanskio ir A. Mastykovos pranešimą apie aisčių jūrinius ryšius tautų kraustymosi laikotarpiu, Jurijaus Lesmano – apie miniatiūrinius kirvelius, Sebastiano Messalo – apie slavus Baltijos jūros pakrantėje, Olego Šarovo – apie Romos imperijos laikotarpio seges, rastas Rusijos šiaurės vakariniame regione, Olgos Rumiancevos – apie šiaurines ir šiaurės vakarines įtakas Okos finų kostiumo formavimuisi II–III a. ir Bartošo Kontny, Jerzy’o Okulicz-Kozaryno ir Mirosława Pietrzako parengtą pranešimą apie Nowinkos kapinyne rastus centrinei Europai būdingus ginkluotės elementus.

Ketvirtoji savo tematika labai aiškiai išsiskyrusi pranešimų grupė – ankstyvųjų miestų problematika. Šioje grupėje buvo ir apibendrinti ankstesni tyrimai, ir pristatyti naujausių tyrimų rezultatai. Prof. Clausas von Carnap-Bornheimas pristatė Hedeby gyvenvietės tyrimų metodus ir rezultatus, prof. Clausas Feveile apibendrino Ribe miesto raidą, naujausius Novgorodo miesto topografijos tyrimus pristatė dr. Piotras Gajdukovas, prof. Markas Brisbane savo pranešime aptarė Baltijos pakarančių ankstyvųjų miestų raidą, o prof. Nikolajus Makarovas pristatė Suzdalės žemės raidą ir ryšius su Baltijos regionu. Veronika Muraševa apibendrino naujausius Gnezdovo gyvenvietės tyrimus, Natalijos Faradževos pranešimas buvo skirtas penkiasienių rentinių pastatų, rastų Novgorode, tipologijai ir raidai, o Jelena Jakovleva ir Tatjana Jeršova pristatė senojo Pskovo gyventojų kapų tyrimus. Pastarieji pranešimai ir užbaigė aptariamą mokslo renginį.

Kaliningrado konferencija atvertė naują lapą Rytų Baltijos archeologinių tyrinėjimų istorijoje. Jeigu joje būtų dalyvavę Estijos, Latvijos, Suomijos ir Švedijos archeologai – ją būtų galima drąsiai pavadinti trečiuoju Baltijos archeologų kongresu (pirmasis 1912 m. vyko Stockholme, o antrasis 1930 m. – Rygoje). Tačiau netgi ir be tokio skambaus pavadinimo aišku, kad ši konferencija – naujo etapo buvusių Rytprūsių archeologijoje pradžia. Ir ne vien tik tuo aspektu, kurį diskusijų metu paminėjo mūsų kolega dr. Gintautas Zabiela, t. y. ne vien tik todėl, kad šįkart Kaliningrado srityje pagaliau atsigręžta į gyvenviečių tyrimus. Ypač svarbu ir tai, kad archeologiniai tyrimai yra gerokai kokybiškesni, o medžiaga operatyviai ir kvalifikuotai pristatoma mokslo visuomenei. Neatsitiktinai konferencijos metu buvo galima susipažinti net su dviem jau minėtų Sembos ekspedicijos dalyvių monografijomis: E. Zalcmanno knyga apie Pamarių kultūros gyvenviečių tyrimus ir K. Skvorcovo publikacijos apie Mitino kapinyno medžiagą signaliniu egzemplioriumi. O ir aptariamoms konferencijos medžiagai pažadėta išleisti atskiru leidiniu.

Akivaizdu, kad nebeliko sovietmečiui ir netgi pirmajam XXI amžiaus dešimtmečiui būdingo Kaliningrado srities archeologijos uždarmo, kai Lietuvos, Lenkijos ir kitų kraštų archeologai gaudė kiekvieną menkiausią žinią apie kasinėjimus Karaliaučiaus žemėje. Kita vertus, jeigu tokios konferencijos Kaliningrade taptų periodiškos, Baltijos regiono archeologijos centrai turėtų dar vieną labai stiprų konkurentą.

Belieka tik pasidžiaugti už kolegas dėl jų darbų, o Lietuvos archeologams, atrodo, tenka vėl pradėti mokytis iš Karaliaučiaus krašto kolegų ir tyrimų metodikos, ir apskritai požiūrio į archeologijos mokslą.

Linas Tamulynas